

Associacions de pares i mares d'alumnes. La participació de les famílies com a col·lectiu

Miquel Àngel Guerrero

Glòria Ferrer

Catalina Cebrián

1. INTRODUCCIÓ

Existeixen àmplies evidències que la participació de les famílies a l'escola, a més de constituir un dret i un deure, aporta grans beneficis tant als estudiants com a l'escola i als mateixos pares i mares. Aquesta participació millora la tasca dels docents i els resultats acadèmics, creant cohesió als centres educatius i sentiment de comunitat. Interessa destacar que aquesta participació és considerada, des de fa dècades, com un factor o element de qualitat educativa.

Aquest punt de partida té diferents recorreguts i un d'ells és el moviment d'associacions de famílies d'alumnes, com a expressió d'un tipus de participació: la col·lectiva. En aquest article volem mostrar quina és la seva situació actual a les Illes Balears, les dificultats amb què es troben i les seves oportunitats i reptes de futur.

Les associacions i les seves federacions han anat reflectint els canvis sociopolítics de la nostra societat i adaptant-s'hi, el nom de les associacions n'és un exemple. Les APA d'un temps, Asociaciones de Padres de Alumnos, durant els anys noranta varen anar incorporant a la seva denominació el paper majoritari de les mares, convertint-se en AMPA, Asociacions de Mares i Pares d'Alumnes (o la versió institucional a les Illes Balears d'AMIPA/APIMA). Els darrers anys, amb l'evolució del concepte de família, la incorporació de la coeducació i la necessitat d'un llenguatge que inclogui la diversitat de gènere, s'està generalitzant el canvi a AFA, Associació de Famílies d'Alumnes. Per això, d'ara endavant emprarem el terme genèric d'associacions de famílies per referir-nos a tots aquests col·lectius.

2. EL MOVIMENT DE FAMÍLIES

El moviment associatiu de pares i mares d'alumnes a Espanya comença el 1931 durant la II República amb el reconeixement del dret dels pares i les mares a intervenir en l'escola, malgrat que la seva capacitat d'intervenció en la vida escolar era molt baixa.

Des dels seus inicis, relacionat amb la realitat dels centres educatius del moment, aquestes associacions estaven molt lligades als centres educatius religiosos i a la seva ideologia. De fet, des de 1929 ja existia una Confederació Catòlica Nacional de Pares d'Alumnes.

El desenvolupament normatiu posterior (Llei 191/1967, d'associacions; Llei 14/1970, general d'educació) va permetre la creació d'associacions i l'evolució del moviment associatiu de famílies. L'existència i creixement d'aquestes associacions va conduir, conseqüentment, a la creació d'estructures de rang superior com les federacions i confederacions.

A les Illes Balears, el 25 de maig de 1979 es va crear la Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Mallorca, amb la inscripció de 21 associacions i la constitució de la seva primera junta directiva. Aquesta primera federació, que donava resposta a les necessitats de treballar conjuntament de les associacions de Mallorca, aviat va haver d'acollir les associacions que s'anaven creant a les altres illes, ampliant l'any 1983 el seu àmbit territorial a totes les Illes Balears, passant a denominar-se Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Balears.

La realitat insular de les Illes Balears determina que uns anys després, l'abril de 1990, es modifiquin els estatuts "para la constitución de la Confederación d'Asociaciones de Pares d'Alumnos de Balears", COAPA BALEARS, que acolliria les respectives federacions de cada una de les illes, així com aquestes les associacions respectives. Actualment aquesta estructura és l'organigrama que articula les relacions i el treball conjunt de les associacions de pares i mares d'alumnes de les Illes Balears: la Confederació COAPA Balears i les federacions insulars, amb plena autonomia i independència (FAPA Mallorca, FAPMA Menorca, FAPA Eivissa i FAPA Formentera).

La dualitat de la xarxa de centres educatius existent a les Illes Balears (públics-concertats; laics-religiosos) també té una traducció en el món de les associacions de famílies. Les federacions agrupades a COAPA Balears acullen associacions de pares i mares d'alumnes que comparteixin els seus objectius i finalitats, tant de centres públics, concertats com privats i independentment de la seva ideologia religiosa. Per una altra banda, existeixen actualment dues altres confederacions lligades exclusivament als centres religiosos de dues patronals diferents: CONFAECIB i FAIB-CONCAPA.

QUADRE I. BREU RECORREGUT CRONOLÒGIC PEL MOVIMENT ASSOCIATIU DE LES FAMÍLIES

1931	Decrets de 8 de gener i 9 de juny pels quals es reconeix als pares el dret a intervenir en la vida escolar mitjançant els consells de protecció escolar. Creació de les primeres associacions de pares d'alumnes (Molero, 1977).
1964	Llei 191/1964, d'associacions, que legisla la llibertat d'associació a l'Estat espanyol.
1970	Llei 14/1970, general d'educació ¹ (Villar Palasí), que "estimulará la constitución de asociaciones de padres de alumnos".
1975	FAPAC, Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Catalunya, legalitzada el 1977.
1978	Constitució espanyola, art. 27.7, "Los profesores, los padres y, en su caso, los alumnos intervendrán en el control y gestión de todos los centros sostenidos por la Administración con fondos públicos, en los términos que la ley establezca".
1979	CEAPA, Confederació Espanyola d'Associacions de Pares d'Alumnes.
1979	Es constitueix la primera Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Mallorca .
1983	Ampliació de l'àmbit territorial i canvi a Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Balears .
1983	Creació de la Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Menorca .
1986	Creació de la Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes d'Eivissa .
1989	Creació de la Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Formentera .
1990	Modificació dels estatuts per constituir-se com a Confederació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Balears , agrupant les federacions de cada illa, i independització de la Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Mallorca .

Font: "Informe breu 44, Fund. Bofill" i elaboració pròpia

¹ Art. 5.5. "Se estimulará la constitución de asociaciones de padres de alumnos por Centros, poblaciones, comarcas y provincias y se establecerán los cauces para su participación en la función educativa."

Art. 57. "Se establecerá la participación y coordinación entre los órganos de gobierno de los Centros docentes y los representantes de las Asociaciones de Padres de Alumnos, cuando se trate de Centros de Educación Preescolar; General Básica, Educación Especial, Formación Profesional de primer grado y Bachillerato; y de las Asociaciones de Padres y de las de Alumnos, si fuesen Centros de Formación Profesional de segundo grado de Educación universitaria."

El nombre de socis a les associacions de famílies d'alumnes és una xifra que dona una informació parcial i que es presta a interpretacions esbiaixades. El percentatge de persones que participen de moviments associatius a nivell social és generalment baix i relacionat amb motivacions diverses, i a les associacions de famílies d'alumnes això no és diferent. Més enllà de la voluntat de pertànyer a un col·lectiu que millori l'educació dels seus fills i filles, altres factors que determinen aquest percentatge són: els serveis que s'ofereixen, als quals els socis poden tenir avantatges; la dimensió del centre educatiu, un centre petit aconsegueix arribar millor a les famílies; el dinamisme i recorregut històric de l'associació; la implicació de l'equip directiu a donar-la a conèixer a les famílies del centre, entre d'altres.

Les associacions, per una altra banda, exerceixen unes funcions globals que tenen com a destinataris tot l'alumnat del centre educatiu, indistintament que les famílies en siguin sòcies o no: participació al consell escolar, millores de les infraestructures, suport als projectes educatius, iniciatives de comunitat educativa... FAPA Mallorca, per exemple, agrupa associacions que representen directament unes 35.000 famílies de Mallorca, però que treballen diàriament per a més 50.000.

El nombre exacte d'associacions de famílies d'alumnes a les Illes Balears és una dada que actualment no es pot donar amb certesa per distints motius. L'actualització de les dades del Registre d'Associacions del Govern balear i les del cens de la Conselleria d'Educació i Universitats són opcionals per part de les associacions. Per una altra banda, les federacions comptabilitzen les seves associades, però encara hi ha un petit percentatge d'associacions que poden no estar a cap d'aquests registres. Les dades amb què comptam ens donen un nombre al voltant de les 310 associacions, aproximadament un 85 % dels centres educatius.²

QUADRE 2. ASSOCIACIONS DE FAMÍLIES D'ALUMNES PER FEDERACIONS I CONFEDERACIONS

	COAPA BALEARIS					CONFAECIB	FAIB CONCAPA
	FAPA Mallorca	FAPMA Menorca	FAPA Eivissa	FAPA Formentera	TOTAL		
CENTRES PÚBLICS	182	41	41	4	268	0	2
CENTRES CONCERTATS	14	5	3	0	22	19	8
TOTAL	196	46	44	4	280	19	10

Font: cens de la Conselleria d'Educació i Universitats (2018/19) i elaboració pròpia

3. LA PARTICIPACIÓ

Parlar de participació de les famílies com un fet singular implica un contrasentit amb el concepte actualment acceptat de comunitat educativa. Encara que, en un marc teòric, la participació d'una part d'aquesta comunitat no es pot entendre ni analitzar per separat de la resta, aquí volem parlar de la realitat que viuen les famílies que volen participar de l'educació dels seus fills i filles.

² No es comptabilitzen les escoles d'infantil 0-3.

La participació de les famílies a l'escola és un concepte que sovint s'entén de distinta manera segons qui en parla. Es pot definir, de manera general, com la implicació de les famílies en el projecte educatiu dels seus fills i filles (Garreta, 2012), però aquesta definició necessita un desenvolupament que la faci real i efectiva. La participació es pot donar a distints nivells (individual o col·lectiu), donar-se a distints àmbits (institucional-informal) i tenir diferents graus d'incidència en la presa de decisions, des de ser informades a participar de la gestió.

A més, ens trobam que els distints components d'una comunitat educativa (docents, alumnat, famílies i personal no docent) es relacionen en un sistema en el qual les diferències estructurals així com el pes i capacitat de control i decisió de cada sector no és el mateix (Collet, 2008). Aquest és un fet, possiblement inevitable, que implica un desequilibri del sistema amb el qual hem de comptar.

En el cas de les associacions de famílies d'alumnes, la seva participació és col·lectiva però és un element que pot ser un catalitzador de la participació individual de les famílies. Té la capacitat de millorar i potenciar aquesta participació individual que els docents necessiten, tant per l'efecte del col·lectiu sobre l'individu com per les seves activitats: formació, conscienciació, comunicació... Els àmbits de les associacions són tant formals (òrgans de representació, relacions amb l'equip directiu o amb les administracions) com informals (activitats, festes, relacions individuals...). Però l'objectiu de tota associació és participar de manera activa de la gestió i de la presa de decisions en tot allò que afecta les famílies dins la comunitat educativa, malgrat el desequilibri del sistema que hem comentat faci que aquesta sigui la part més difícil.

La participació a nivell individual, sovint la més cercada pels docents, sol ésser entesa com a sinònim de ser convidat a compartir activitats i rols que altres han decidit abans. La participació col·lectiva aporta un significat nou, el de comunitat educativa, que obre la porta a compartir decisions i gestió de certs àmbits i aspectes. En un sentit col·lectiu la participació passa a ser col·laboració (*co-laborare*) i cooperació, conceptes que impliquen diferències qualitatives que no sempre troben el coneixement i la voluntat necessaris per realitzar-se.

En aquest marc, es necessita voluntat de tots els anomenats a participar, això és, que cada un accepti que compartirà part del treball amb els altres. Aquesta voluntat serà major en la mesura que els interessos i objectius siguin compartits, així com el reconeixement mutu del treball.

No és suficient que les persones vulguin participar, també és necessari saber com fer-ho i definir com ha de ser aquesta col·laboració conjunta. Per això es necessita reflexió i consens, així com formació per a la comunicació i la cohesió.

Finalment, voler participar i saber com fer-ho no és suficient perquè es doni la participació. Per poder participar, és necessari que es donin els espais i mecanismes de participació necessaris. En definitiva, el sistema educatiu ha de comptar amb les estructures organitzatives adequades.

4. QUÈ FAN LES ASSOCIACIONS DE FAMÍLIES?

Els membres de les associacions de famílies d'alumnes tenen el mateix objectiu que qualsevol pare o mare: aconseguir la millor educació per als seus fills i filles. Allò que els diferencia és com ho fan per aconseguir-ho: saben que la millor escola per als seus fills i filles és l'escola que ho és per a tots els alumnes; que els seus fills rebran la millor atenció quan tots els alumnes la rebin; que l'entorn forma part de l'educació que reben i molt especialment l'entorn escolar.

Aquest objectiu general es pot separar en àrees que agrupen els objectius específics i les activitats que organitzen:

- **Suport a les famílies** per atendre les seves necessitats i acompanyar les seves peticions individuals o col·lectives al centre educatiu.
- **Serveis** organitzats per complementar la formació dels alumnes i ajudar les famílies a conciliar la vida familiar i laboral: escoleta matineria, menjador escolar, activitats extraescolars, llibres i material escolar, obertura de biblioteca en horaris no lectius...
- **Participació al centre educatiu:** com a representants de les famílies als òrgans de participació (consell escolar, comissions mixtes, reunions amb l'equip directiu) i fomentant la seva participació a la comunitat educativa amb activitats com formació o la celebració d'esdeveniments lúdics comuns.
- **Participació al seu entorn:** com a representants al Consell Escolar Municipal o amb relacions amb altres entitats properes.

La part lúdica de les festes organitzades per les associacions, malgrat l'estereotip que les acompanya, és molt important com a eina per desenvolupar el vincle i el sentiment de pertinença a la comunitat educativa, així com per positivitzar el clima de centre i d'aula. És un espai en el qual les associacions fan molta i bona feina, però sovint acaben essent celebracions només de famílies i alumnes, i no de tota la comunitat educativa. La participació dels docents en aquestes activitats després de l'horari lectiu habitualment és baixa, malgrat la seva importància com a elements de cohesió i vinculació.

La gestió de serveis per als alumnes i les seves famílies és l'altra activitat que ocupa més temps a les associacions. Amb la seva gestió es pretén aconseguir uns serveis de qualitat, adaptats als interessos i a les necessitats reals de les famílies i amb uns costos molt ajustats. Malgrat que la majoria d'associacions assumeixen aquestes tasques com a pròpies, no hem d'oblidar que aquestes funcions corresponen a l'Administració. La realitat és que sense la gestió de les associacions aquestes no estarien garantides o no es farien amb les condicions que abans hem esmentat. En alguns llocs, serveis com les activitats extraescolars estan a disposició de tots els infants i joves de la barriada o poble, oferint unes activitats que d'una altra manera no tendrien al seu abast.

La majoria d'aquests serveis també són part del projecte educatiu del centre, i com a tal han d'estar considerats i, per tant, gestionats de manera coordinada. Quan és així ens trobam amb uns serveis

que són extensió i complement de la tasca docent, que l'enriqueixen i consoliden. Malauradament no sempre és així, i en aquests casos ens trobam amb dues realitats paral·leles: l'escola que atén l'alumnat durant l'horari lectiu i la que ho fa en acabar aquest, deixant palès de nou que al concepte de comunitat educativa li queda molt de camí per arribar a ser una realitat assumida per tots.

5. LES FEDERACIONS

Les federacions i confederacions representen un esglaó més en la participació col·lectiva de les famílies. Aquestes estan impulsades, per una banda, per la necessitat de suport de les associacions i, per una altra, per la necessitat d'exercir la representació i la participació en àmbits més globals: comarcals, insulars, de comunitat autònoma o estatals.

5.1. Suport i formació

A les associacions té un gran pes el caràcter de voluntariat de les juntes directives i l'alta rotació de membres. A més, el seu volum, generalment petit, no els permet comptar habitualment amb personal professional i permanent, com un coordinador. Això implica una necessitat de formació periòdica en tasques bàsiques de gestió i funcionament de l'associació. Les federacions ofereixen aquesta formació adaptada a la seva realitat pràctica concreta, tant en aspectes tècnics (comptabilitat, gestió, protecció de dades...) com organitzatius, oferint tallers de funcionament, comunicació i espais de reflexió sobre el paper de les associacions avui en dia.

Pels mateixos motius anteriors, les federacions també ofereixen a les associacions suport per a situacions concretes que sorgeixen a la seva tasca diària. Segons sigui el cas, aquest suport el poden oferir els membres de les federacions, sovint amb una experiència més dilatada, o el personal tècnic, sobre problemes o consells de funcionament, amb el centre o les famílies, o bé assessors externs específics sobre temes comptables, fiscals o jurídics, per exemple.

5.2. Projectes

Un altre vessant del suport a les associacions que donen les federacions són projectes dels quals poden participar de manera activa, aportant un valor afegit a la seva tasca vers les famílies i el centre. Els projectes que actualment desenvolupa FAPA Mallorca són:

Àrees de Coordinació: creació i manteniment de coordinadores d'associacions amb l'objectiu d'establir una xarxa de comunicació estable i proactiva entre les associacions, d'àmbit municipal o comarcal, i entre elles i la Federació. Aquest projecte sorgeix de la necessitat de comunicació entre les associacions i de millorar el seu treball en xarxa.

Solidaritat: foment del treball social i solidari de les associacions al seu entorn proper. Com a propostes inicials es realitzen dues campanyes anuals: "Cap nin sense jugueta", una recollida de joguetes per Nadal, i "Motxilles Solidàries", una recollida de motxilles i material escolar perquè tot l'alumnat iniciï el curs en les mateixes condicions. Aquest projecte intenta pal·liar en certa mesura

les desigualtats socioeconòmiques de les famílies, contribuint a desenvolupar una escola equitativa i inclusiva, al mateix temps que ens ofereixen l'oportunitat de treballar i reflexionar amb els nostres fills i filles, i amb la nostra comunitat, sobre les desigualtats, les seves causes i solucions.

Llegim en Família: programa de foment de la lectura dins la família que parteix de la idea que els pares i mares podem ajudar molt els nostres fills i filles simplement adquirint o millorant l'hàbit lector de la família. Mitjançant el lideratge i la implicació de les APIMA, proposam treballar amb les famílies la seva implicació en el creixement dels seus fills i filles com a lectors amb tres objectius principals: (1) promoure l'èxit escolar des de l'entorn familiar amb el foment de la lectura per plaer de tota la família; (2) fomentar i millorar la implicació i participació de les famílies tant a l'àmbit escolar com al familiar; (3) activar i millorar la integració de les associacions de famílies amb els centres, amb la realització de projectes conjunts i de manera coordinada.

Famílies en Xarxa i Actives (FERYA): programa d'empoderament de les juntes directives de les associacions, en col·laboració amb IREFREA (Institut Europeu d'Estudis en Prevenció), amb l'objectiu de capacitar les juntes, d'aprofundir en la seva gestió interna i treballar estratègies de col·laboració en xarxa. El desenvolupament pràctic es vehicula principalment en la prevenció de riscos dels infants i joves (consum d'alcohol, noves tecnologies...), activant la seva capacitat d'influència sobre aquests temes, com una responsabilitat col·lectiva, participant tant en la detecció dels problemes com en la forma d'abordar-los.

Projectes puntuals: periòdicament es coordinen projectes fruit de la col·laboració amb altres entitats i que poden revertir en les associacions i la comunitat educativa: camins escolars i mobilitat, jornades de menjadors escolars i alimentació, d'escolarització, per a la inclusió educativa, coeducació, medi ambient, esport escolar, primers auxilis...

5.3. Participació

Com a entitats d'àmbit global, les federacions assumeixen la representació de les associacions davant altres òrgans oficials (consells escolars municipals, insulars, de les Illes Balears, Mesa de diàleg amb famílies d'alumnes), en el diàleg amb les administracions (principalment la Conselleria d'Educació però també amb altres conselleries, UIB, ajuntaments, FELIB, Assembla de Batles i Batllesses...) i en totes aquelles relacions amb entitats del món educatiu o relacionades amb ell (Plataforma Illes per un Pacte, associacions de docents, directors, sindicats...). En l'àmbit organitzatiu, les federacions també assumeixen la representació de les associacions davant altres federacions o confederacions, com COAPA Balears o CEAPA.

Com a conseqüència de la creixent projecció social de les federacions, la xarxa d'entitats amb qui es col·labora va incorporant aquelles que hi poden tenir alguns tipus de relació o contacte: Oficina de Defensa dels Drets del Menor, DG Insular d'Esports, plataformes per una mobilitat sostenible, Justícia Alimentària, Col·legi Oficial de Dietistes-Nutricionistes, entitats de prevenció o tractament d'addiccions...

5.4. Reivindicació

La reivindicació de la millora educativa es pot considerar com un aspecte particular de la participació, amb una importància singular per la seva potencial capacitat transformadora. L'objectiu de la millora de l'educació és una tasca important, tant pel significat intrínsec que té com pel volum i dificultats d'aquesta empresa. Mentre les associacions fan feina per millorar les condicions concretes del seu centre, les federacions fan una tasca més global, reclamant millors condicions que afecten tot el sistema educatiu (ràtios, infraestructures, atenció a la diversitat, serveis complementaris...), tant amb la seva presència als mitjans de comunicació, com amb la seva relació directa amb les administracions educatives. De manera paral·lela, també es treballa amb la resta d'entitats del món educatiu per aconseguir un sistema educatiu amb la qualitat, equitat, estabilitat i consens que els infants i joves necessiten. La participació activa a iniciatives com la Plataforma Illes per un Pacte o la implicació durant el conflicte educatiu de 2013 són exemples clars del compromís del moviment de famílies per arribar a aquesta educació i de la voluntat de formar-ne part.

A les mobilitzacions educatives de 2013 pel conflicte provocat per les decisions de l'administració estatal i autonòmica sobre retallades, la LOMQUE o el TIL, la comunitat educativa va respondre amb força i les famílies, les associacions i les federacions varen ser una part imprescindible de la lluita per una educació digna. Varen ser presents a les negociacions amb l'Administració, a la lluita legal i a les mobilitzacions, amb la manifestació de tota la comunitat educativa del 29 de setembre. Ara encara continuen vigilants de qualsevol agressió que sofreixi l'educació, alhora que se segueix treballant per derogar lleis com la LOMQUE o, com a part d'Illes per un Pacte, per aconseguir una llei educativa de consens a les Illes Balears.

6. UN MOVIMENT SOCIAL

Una idea molt lligada al món associatiu és que per solucionar gran part dels problemes que ens trobam a les nostres societats i que ens afecten com a individus, l'eina de la qual disposam és la reivindicació, la lluita i la feina conjunta. Si no reclamam allò que creiem necessari i no fem l'esforç de dur a terme accions que ho justifiquin no aconseguirem les millores que cercam. El món del voluntariat és l'expressió pràctica d'aquest raonament, de qui realitza tot això de forma gratuïta i desinteressada amb una idea clara: allò que faig és profitós per a la nostra societat i no només per a jo mateix. Ens trobam voluntariat a molts d'àmbits, cultural, esportiu, social... però tots comparteixen aquesta característica comuna i el món de les associacions de famílies d'alumnes en són una part molt especial.

La tasca de l'educació dels infants i joves s'inicia a l'entorn familiar i continua a l'escolar; on ja hem vist de quina manera els pares i les mares poden continuar formant-ne part, però els infants i joves s'estan educant en tot moment i a qualsevol lloc. José Antonio Marina (2015) parla de la Llei de la Probabilitat Educativa, segons la qual "no podem, dins sistemes complexes, pretendre que les nostres accions produeixin directament un resultat concret; només podem augmentar la probabilitat que es produeixi un fenomen posant en marxa les forces que poden conduir cap a ell." Així, com a pares i mares hem de procurar generar el màxim de probabilitats que els nostres fills s'eduquin en la línia que consideram positiva per a ells.

A més de l'educació rebuda a casa i al centre educatiu, l'entorn social, el barri i tot el que hi esdevé afecta i influeix d'una manera important sobre els infants i joves, agafant un pes important a partir de l'adolescència. Així, cada vegada més hem de considerar que l'educació és allò que succeeix a la comunitat socioeducativa, entesa com la xarxa resultant d'interactuar la comunitat educativa amb els agents del seu entorn social. A nivell teòric és una visió acceptada, però a nivell pràctic les estratègies i línies de treball estan lluny d'incorporar aquest concepte en el seu disseny, malgrat aquest sigui el camí a seguir quan parlem de l'educació integral dels joves i de la prevenció dels riscos que els afecten. Aquesta situació, afegida a un teixit social no prou fort i desenvolupat, fa que les associacions i les federacions ampliin cada vegada més el seu camp i les seves accions s'entrellacin amb la d'altres entitats socials, com per exemple:

- L'existència de famílies amb diferències socioeconòmiques dins la mateixa escola fa que les associacions sovint hagin de suplir o complementar les funcions dels serveis socials. Les accions solidàries amb aquestes famílies són importants perquè els seus fills i filles puguin tenir una experiència escolar en igualtat de condicions que els seus companys.
- L'entorn escolar i els espais d'oci disponibles són temes sobre els quals les associacions poden treballar activament als espais de participació municipal (Consell Escolar Municipal i regidories implicades). Reclamant i col·laborant perquè aquests siguin els més idonis per als infants i joves, les associacions estan assumint un paper transformador de la seva realitat social propera.
- L'oci del jove també és un tema en el qual el paper de les famílies és molt important. Els models d'oci imperants actualment duen associades conductes de risc i no saludables per als adolescents i joves, sobre les quals és necessari actuar. Modificar l'entorn, regular les conductes i oferir espais d'oci saludables als joves són processos que es veuen accelerats i millorats amb la participació directa de les famílies, mitjançant els seus representants, tant a nivell d'associacions com de federacions.

7. REPTES I OPORTUNITATS

Podem concloure que les associacions de famílies d'alumnes i les seves federacions són òrgans imprescindibles dins el sistema educatiu i social, espais plens d'oportunitats però també amb dificultats. Com s'encarin els reptes als quals s'enfronten les associacions determinarà com seran en un futur proper les comunitats educatives, i aquesta tasca és una responsabilitat compartida entre tots, no únicament de les famílies. Podem enumerar alguns d'aquests reptes més destacables:

- **La sostenibilitat:** el relleu dels membres d'una associació és un aspecte molt important per garantir-ne la sostenibilitat i poder créixer com a associació i consolidar els seus projectes. La rotació a la junta directiva és molt alta, amb una mitjana de permanència entre 2 i 3 anys, motiu pel qual és molt important que el procés de traspàs de la gestió sigui complet i amb una progressivitat que permeti l'aprenentatge de les noves persones que s'incorporen.

- **La formació:** la importància de la tasca que tenen els membres de les juntes directives exigeix que existeixi formació per poder afrontar-la amb garanties i responsabilitat. El caràcter de voluntariat i l'elevada rotació obliga a un aprenentatge constant del funcionament del sistema educatiu i del funcionament i objectius de les associacions.
- **La participació:** la falta d'una definició clara del que significa participar, i que aquesta sigui compartida i assumida per tots els components de la comunitat educativa, dificulta la participació plena, satisfactòria i efectiva de les famílies. Al mateix temps, aquesta concepció diferent del que significa pot generar conflictes amb els docents.
- **La imatge:** les associacions de famílies d'alumnes encara són grans desconegudes per a una gran part de la societat, inclosos molts dels pares i mares de la mateixa escola, de manera que es perpetuen caricatures que infravaloren la seva importància. Per invertir aquesta situació cal una feina constant de donar a conèixer les associacions, la seva tasca i la repercussió que tenen en el dia a dia de les escoles.
- **Educació secundària:** de manera general, ens trobam amb grans diferències entre l'estat de salut de les associacions a primària i a secundària. Les diferències de l'estructura educativa a secundària pel que fa a les famílies, així com els canvis que sofreixen els mateixos adolescents en aquesta etapa, provoquen una caiguda de la participació de les famílies en un moment en el qual és molt important la seva presència (Collet, 2008). Les estratègies emprades a primària ja no són vàlides a secundària, cal redefinir-les per continuar lluitant pels mateixos objectius amb nous camins.

Però si tenim reptes, també tenim grans oportunitats que fan que el moviment de famílies sigui il·lusionant i captivador.

- **La inclusió:** el ventall de famílies als centres educatius és divers i plural, però aquesta diversitat no sempre es reflecteix a les associacions (Garreta, 2012). Construir les associacions per incloure aquesta diversitat les enriquirà i en potenciarà la capacitat d'acció, malgrat sigui una tasca difícil.
- **La xarxa:** els reptes globals que ens presenta la societat actual necessiten estratègies noves, i el treball en xarxa n'és una. Les associacions sempre són joves i no arrossegueu estructures feixugues, motiu pel qual poden ser més dinàmiques i àgils adaptant-se a noves maneres de treballar. La xarxa entre les famílies, entre les mateixes associacions i amb les federacions o la xarxa amb les altres entitats socials són conceptes que cal afegir al nostre vocabulari i assimilar-los dins la nostra metodologia de treball.
- **La comunitat socioeducativa:** les famílies vivim a l'entorn social dels centres educatius, de manera que podem ser l'element d'enllaç necessari per ampliar la mirada dels centres educatius cap a una comunitat socioeducativa, que prevegi el creixement complet dels infants i joves en tots els seus aspectes.

- **La projecció social:** Tonucci diu que una “ciutat millor per als infants és una ciutat millor per a tothom”, però malgrat això no sempre veiem que la societat avanci en aquest sentit. Les famílies organitzades com a col·lectiu tenen l'oportunitat de fer valer el seu dret a protegir els seus fills i filles i a lluitar per un futur millor; i quina millor plataforma que les associacions de famílies d'alumnes que duen anys fent-ho als centres educatius?

Des de FAPA Mallorca observam que el moviment de famílies d'alumnes a les Illes Balears es troba en un moment important de canvi. El món educatiu està vivint un procés de revisió i de millora pedagògica molt necessari, que podem constatar amb el programa de millora de la formació inicial del professorat o l'impuls de la innovació pedagògica. Aquest procés de canvi no serà complet si no aprofitam també per reflexionar sobre el paper de les famílies i definir com ha de ser la seva participació individual i col·lectiva, de la mateixa manera que aquestes reflexions no seran transformadores si no aconseguim que siguin incorporades a la legislació i la normativa educativa.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

COLLET, J. i TORT, A. (2008). "Espacios de participación". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 378, p. 57-60.

GARRETA, J. (2012). *Famílies i escoles. La participació de les famílies als centres educatius*. Lleida: Editorial Pagès i Ajuntament de Lleida.

GARRETA, J. (2014). "Famílies i escola. Discursos i pràctiques quotidianes sobre la participació". Jornades Família i Escola. IRIE-UIB i FAPA Mallorca. Conferència inaugural.

MARINA, J. A. (2015). *Despertad al Diplodocus*. Barcelona: Ariel.

MOLERO, A. (1977). *La reforma educativa de la Segunda República española. Primer bienio*. Madrid: Santillana.

REPARAZ, C. i NAVAL, C. (2014). *La participación de las familias en la educación escolar*. Cap. I. Madrid: Consejo Escolar del Estado.